

Kerkuilbroedgegevens 2009

Regio 18 Noord-Brabant, subregio 14 de Kempen

1979 - 2009

Vogelwerkgroep De Kempen



Kerkuilbroedgegevens 2009

Vogelwerkgroep de Kempen

Regio 18 (NB), subregio 14 (de kempen)

Tabel 1: Broedresultaten per kast

	<i>Subregio Kastnum- mer</i>	<i>Naam eigenaar Kast/nestplaats</i>	<i>Aantal eieren</i>	<i>Niet uit</i>	<i>Aantal jongen</i>	<i>Aantal uitgevlo- gen jongen</i>	<i>Aantal dode jongen</i>	<i>Ringnummer (vleugellengte, gewicht)</i>	<i>Bijzonderheden</i>
1	1406	Riethoven							Territorium Adult aanwezig, geen broedsel!
2	1410	Hoogeloon							Territorium Adult aanwezig, geen broedsel! Controle 10 juni.
3	1411	Westerhoven	3		3	3			Controle op 3 juni, 3 pulli met ogen open (enkele weken). Adult aanwezig. Nacontrole op 6 oktober, allen uitgevlogen.
4	1420	Oerle							Territorium Adult aanwezig, geen broedsel! Controle 23 juni en 5 oktober
5	1425	Hulsel (2 kasten: linker kast)	5	4	1	?		(vrouw adult, Brussel H. 102551)	Controle op 3 juni, vijf eieren aanwezig. Controle op 07-07-09 adult Brussel H 102551 met 1 pul (enkele dagen oud) in kast. 4 eieren lagen door kast verspreid.

	<i>Subregio Kastnum- mer</i>	<i>Naam eigenaar Kast/nestplaats</i>	<i>Aantal eieren</i>	<i>Niet uit</i>	<i>Aantal jongen</i>	<i>Aantal uitgevlo- gen jongen</i>	<i>Aantal dode jongen</i>	<i>Ringnummer (vleugellengte, gewicht)</i>	<i>Bijzonderheden</i>
6	1437	Hooge Mierde						(vrouw adult, A5376005)	Territorium Controle op 27-05-09 twee adult vogels vlogen uit kast (geen broedsel). Controle op 7-07-09 adult 5.376.005 aanwezig, geringd 2004 te Lage Mierde.
7	1446	Wintelre							Territorium Paar aanwezig, geen broedsel! Controle 15 juni.
8	1447	Oerle							Territorium Paar aanwezig, geen broedsel! Controle 15 juni.
9	1448	Luyksgestel	3		1	?			Controle op 1 juni, 2 eieren en een pul van enkele dagen. Adult aanwezig.
10	1450	Hooge Mierde							Territorium Controle op 27-05-09 twee ongeringde adult vogels in kast. Op 7-07-09 Kast leeg (geen broedsel).
11	1454	Lage Mierde						(vrouw adult 5376003 †)	Territorium Eind maart lag bij mij vrouw met ringnummer 5.376.003 dood in kast. Deze uil is geringd op 30 mei 2004 te Lage Mierde. Mannetje is tot op de dag van vandaag nog wel aanwezig.

	Subregio Kastnum- mer	Naam eigenaar Kast/nestplaats	Aantal eieren	Niet uit	Aantal jongen	Aantal uitgevlo- gen jongen	Aantal dode jongen	Ringnummer (vleugellengte, gewicht)	Bijzonderheden
1 2	1457	Duizel							Territorium Adult aanwezig, geen broedsel! Controle 15 juni.
1 3	1459/ 1466	Reusel				?			Vrij broedgeval Controle op 23-05-09 geconstateerd dat er een adult met onbekend aantal jongen onder nok van schapenschuur aanwezig was.
1 4	1467	Reusel	3		3	3		5.406.109, 108, 262 5.406.110, 125, 270 5.406.111, 75, 185	Op 3-6 adult met drie eieren, op 9-7 geringd. Legbegin 12 mei, oudste pul is 27 dagen. Datum uitvliegen tussen 10 en 15 augustus.
1 5	1473	Bladel (linkerkast)	6	6		0			Mislukt Op 27 mei, twee adult met vijf eieren in de kast. Op 7 juli zes eieren en adult in de kast. Van de zes eieren bleken bij nader onderzoek slechts drie kortstondig te zijn bevrucht en de rest niet!
1 6	1477	Eersel	2		2	2			Beheerder meldt twee kerkuilen op punt van uitvliegen. Op 9 oktober schoonmaak en allen uitgevlogen.
1 7	1486	Weebosch							Territorium Paar aanwezig, geen broedsel! Controle 1 juni en 6 oktober.
1 8	1481	Veldhoven (Oerle)							Territorium Adult aanwezig, geen broedsel! Controle 15 juli

	<i>Subregio Kastnum- mer</i>	<i>Naam eigenaar Kast/nestplaats</i>	<i>Aantal eieren</i>	<i>Niet uit</i>	<i>Aantal jongen</i>	<i>Aantal uitgevlo- gen jongen</i>	<i>Aantal dode jongen</i>	<i>Ringnummer (vleugellengte, gewicht)</i>	<i>Bijzonderheden</i>
1 9	1488	Hoogeloon							Territorium, Adult aanwezig, geen broedsel.
2 0	1494	Wintelre	3		3	3			Controle 19 juli, drie juveniele op punt van uitvliegen, ook 1 adult aanwezig.
2 1	7101	Wintelre							Territorium, Adult aanwezig, geen broedsel. In kast lag poep van een marter en een gepredeerd konijn.
2 2	7104	Wintelre							Territorium, Paar aanwezig, controle op 6 juni.
2 3	7105	Wintelre							Territorium, Adult aanwezig, controle op 6 juni.
2 4	7106	Hoogeloon							Territorium, Paar aanwezig, controle op 22 juli
2 5	7108	Wintelre							Territorium, Adult aanwezig, controle op 17 juli

	Subregio Kastnum- mer	Naam eigenaar Kast/nestplaats	Aantal eieren	Niet uit	Aantal jongen	Aantal uitgevlo- gen jongen	Aantal dode jongen	Ringnummer (vleugellengte, gewicht)	Bijzonderheden
2 6	7112	Weebosch	3		3	2	1	5.406.105, 180, 355 5.406.106, 181, 360 5.406.107, 151, 290 †	Op 1 juli 3 jongen geringd. Op 24 augustus is nr.5.406.107 verdrongen teruggevonden. Legbegin is 23 april, oudste pul is 38 dagen oud.
2 7	7115	Wintelre							Territorium, Kastcontrole op 6 juni onmogelijk/kast moeilijk bereikbaar, veel poep en braakballen.
2 8	7116	Bladel							Territorium, Paar aanwezig, controle op 21 juli.
2 9	7117	Bergeijk							Territorium, Adult aanwezig, andere uil gestorven in de winter op 200 meter van de nestplaats in de wei.
3 0	7121	Veldhoven							Territorium, Paar aanwezig, controle 12 juni en 5 oktober.
3 1	7134	Lage Mierde							Territorium Op 1-6, 2 adult in kast, geen broedsel. Op 7-7, kast leeg.
3 2	7130	Wintelre							Territorium, Adult aanwezig in duiventil, andere jaren vrij broedgeval.

	Subregio Kastnum- mer	Naam eigenaar Kast/nestplaats	Aantal eieren	Niet uit	Aantal jongen	Aantal uitgevlo- gen jongen	Aantal dode jongen	Ringnummer (vleugellengte, gewicht)	Bijzonderheden
3 3	7137	Veldhoven							Territorium, Adult aanwezig, controle 15 juni.
	regio 18, subregio 14 VWG De Kempen	7 broedsels (minus 1 mislukt en 1 onbekend)	21	≥4	16	≥13	1		1 mislukt eifase (6 ei) 1 vrij (onbekend) broedgeval
	(Territoria)	24 Territoria							Geen broedsel, adult vogel(s) aanwezig.

Overzicht 2: Door ons- met toestemming - gecontroleerde en onderhouden kasten van andere werkgroepen in ons werkgebied:

Andere subregio- kastnummer	Naam eigenaar Kast/nestplaats	Aantal eieren	Niet uit	Aantal jongen	Aantal uitgevlogen jongen	Aantal dode jongen	Ringnummer en biometrie	Bijzonderheden
3316 (R. v.d. Boomen)	Vessem							Territorium, Adult aanwezig, controle op 15 juni.

Broedresultaten 2006 t/m 2009 subregio 14: VWG De Kempen

Tabel 2: Aantal kerkuilkasten in relatie tot het aantal broedgevallen per gemeente in de Kempen 2006 t/m 2009
(Gemeente Bergeijk, Bladel, Eersel, Veldhoven en Reusel-de Mierden).

Gemeente	Aantal kasten in 2006	Broedsels 2006	Aantal kasten in 2007	Broedsels 2007	Aantal Kasten in 2008	Broedsels 2008	Aantal Kasten in 2009	Broedsels 2009
Bergeijk	10	5	13	6	15	8	18	3
Bladel	15	5	18	5	19	6	19	1
Eersel	17	4	24	12	28	13	28	2
Reusel-de Mierden	24	5	27	12	30	13	30	3
Veldhoven	5	3	5	3	9	6	10	0
Totaal	71 (79 kasten)	22	88 (97 kasten)	38	101 (110 kasten)	46	105 (114 kasten)	9

Opmerking tabel 2

2009

In 2009 zijn drie nestkasten aan het bestand toegevoegd, het totaal komt daarmee neer op 105 locaties en 114 kasten. Dit jaar werd slechts een bezetting van 8% gehaald over het aantal aanwezige kasten. Een verdeling van kasten – waar in 2009 kerkuilen hebben gebroed – naar type locatie:

- Eén kerk en acht veldschuren of boerderijen hebben kerkuilen gebroed.
- Op 24 locaties zijn kerkuilen niet tot broeden overgegaan.

Tabel 3: Broedresultaten van de Kerkuil van 2004 tot en met 2009 van VWG De Kempen
(Gemeente Bergeijk, Bladel, Eersel, Veldhoven en Reusel-de Mierden)

Jaar	Broedgevallen	Eieren	Jongen*	Jongen/broedgeval	Mislukt	onbekend	Totaal
2004	15	52	47	3,1	0	0	15
2005	20	81	66	3,3	2	2	24
2006	19	73	53	2,8	0	3	22
2007	32	151	136	4,3	3	3	38
2008	36	150	108	3,0	4	6	46
2009	7	21	13	1,9	1	1	9

*Uitgevlogen jongen

Opmerking tabel 3

2009

In 2009 zijn in onze regio negen broedsels in totaal waargenomen, dit afgezet tegen de resultaten van voorgaande jaren kan men spreken van een slecht jaar voor de kerkuilen. Veel kerkuilen gingen niet tot broeden over en in vierentwintig kasten werden wel adult vogels waargenomen maar zonder broedsel.

De broedresultaten van het nestkastenproject voor bosuilen in de gemeente Reusel- de Mierde waren dit jaar ook slecht met een lage bezetting ([P. Wouters, 2009](#)). De steenuilen deden het in onze regio beter. Deze erfvogel heeft een gevarieerder menu; behalve muizen worden veel regenwormen, rupsen en kevers gegeten. De 'steenuilpopulatie' in de Kempen omvatte o.a. 27 broedgevallen in een nestkast en 9 vrije broedsels met in totaal 95 uitgevlogen jongen (W. de Veer, 2009). De voorlopige resultaten van diverse uilenwerkgroepen uit de provincie ([J. Sloothaak, 2009](#)) en in het land ([SOVON-nieuws jaargang 22 nr. 3, 2009](#)) zijn over het algemeen genomen 'laag'.

Ook dit jaar zijn weer uit diverse kasten braakballen verzameld voor onderzoek. Het onderzoeken van braakballen door de zoogdiervereniging VZZ geeft - informatie over de plaatselijke aanwezigheid van muizen - het voedsel van de kerkuilen - en levert gegevens voor de [Zoogdieratlas 2009](#).

In dit broedseizoen zijn door ons weinig slachtoffers onder kerkuilen gemeld, daarvan waren wel enkele het gevolg van de strenge winter.

De combinatie van een strenge winter met sneeuwbedekking - een aandeel wintersterfte - en een mager muizenjaar - voedselaanbod- heeft waarschijnlijk voor 'meeste' kerkuilen betekend om niet te gaan broeden.

Tabel 4: Samenvatting broedresultaten Kerkuil 2006, 2007, 2008 en 2009

Jaargegevens Kerkuil

	Locaties/kasten	Broedsels	Bezetting	slachtoffers
2006	71	22	31%	10
2007	88	38	43%	5
2008	101	46	46%	4
2009	104	9	8%	4

Broedkarakteristiek Kerkuil

	Eerste legbegin	Gem. legbegin	Jongen/broedsel	Grootste broedsel
2006	13 april	7 mei (n=8)	2,9	5
2007	2 februari	17 maart (n=17)	4,3	7
2008	17 februari	16 april (n=31)	3,0	5
2009	23 april	2 mei (n=2)	1,9	3

Broedresultaten Kerkuil

	Broedgevallen	Eieren	Jongen	Jongen/broedsel	mislukt	Onbekend	Totaal
2006	18	73	52	2,9	1	3	22
2007	32	151	136	4,3	3	3	38
2008	36	150	100	3,0	4	6	46
2009	7	21	13	1,9	1	1	9

Broedsucces Kerkuil (klassieke methode bij ingevoerde nestkaarten SOVON)

	nest	Succesvol	Mislukt	Onbekend	nestsucces
2006	7	6	1	13	86%
2007	30	27	3	6	90%
2008	24	20	4	19	83%
2009	6	5	1	2	83%

Broedsucces Kerkuil (Mayfield-methode bij ingevoerde nestkaarten SOVON)

	Ligduur	Nestdagen	Novl	Nest	nestsucces
2006	88	396	395	11	80%
2007	88	777,5	773,5	38	63%
2008	88	1069	1066	35	78%
2009	88	≤100	n.v.t.	≤10	n.v.t.

Broedseizoenen kerkuil

2006: een laag jongenoverlevingsratio, diverse slachtoffers, een stabiele populatie kerkuilen.

2007: succesjaar met achttien broedsels met vijf eieren of meer, 136 uitgevlogen pulli, diverse tweede broedsels.

2008: hoge bezettingsgraad, 46 broedsels, weinig grote legsels, relatief veel uitval onder de pulli.

2009: lage bezettingsgraad van 8%, zeer weinig broedsels, 24 territoria (zonder broedsel).

Tabel 5: Bezetting in de jaren 2006 t/m 2009

2009	2008	2007	2006
-	1406	1406 (2X*)	1406
-	1410	1410	1410
1411	1411	1411	1411
-	1413	-	-
-	1415	1415	1415
-	-	1416	-
-	-	1418	1418
-	-	1419	-
-	1420	1420	1420
-	1421	1421	1421
-	-	1422	1422
-	1423	1423	1423
1425	1425	1425/1436 (2x)	1425/1436
-	1437	1437	-
-	1438	-	-
-	1439	1439	-
-	1442	1442	-
-	1446	1446	1446
-	1447	1447 (2x)	1447
1448	1448	1448	1448
-	1450	1450	-
-	-	-	-
-	1452	-	-
-	1453	1453	1453
-	1454	1454	-
-	1455	-	1455
-	-	1457*	-
-	1458	1458/1466	-
-	-	-	1460/1475
-	-	-	-
-	1462	-	1462
-	1464	-	-
1466	1466	1466	1466
1467	1467	-	-
-	1468	-	-
-	1469	-	-
-	1474	-	-
1473*	-	-	-
1477	1477	1477 (2X)	-
-	1486	1486	1486
-	-	-	1491
-	-	1493*	1493

Presentie broedparen 2009 t.o.v. 2008 en 2007.

In 2008 werden 46 broedsels en in 2007 nog 38 broedsels vastgesteld tegen slechts negen dit jaar. Dit betekent een vermindering van 80% t.o.v. 2008, en een 'dieptepunt'.

In het daljaar 2009 komt voor tien van de zeventien nestplaatsen een einde aan de min of meer onafgebroken reeks van jaarlijkse broedsels. 1991, 1997, 2003 en 2006 waren ook daljaren. 2009 lijkt in dat opzicht de trend te volgen van een 'driejarige' cyclus waarin de populatie muizen piekt en weer ineen zakt.

Slechts zeven nestplaatsen worden nog jaarlijks bezet, van de negen broedsels dit jaar mislukte er één.

Kerkuilenbescherming 1979-2009.

VWG De Kempen is gestart met het hangen van kasten voor kerkuilen vanaf 1979 door Wim van der Voort, Lex Peeters, Geert Sanders e.a.

*Enkele 'kastnummers' verwijzen naar vrije broedgevallen uit 1975 zoals deze door Sjoerd Braaksma werden gevonden. In eerste instantie werden kasten geplaatst in kerken onder het motto '**de kerkuil terug in de kerk**'. Dit omdat veel kerken werden afgegaasd om vogels buiten de deur te houden.*

Kees van Limpt heeft in de jaren negentig nog vele kasten gehangen in gemeente Reusel- de Mierde en in zijn voormalig vogelasiel 'Second Chance' in Lage Mierde werden ook vele uilen geholpen.

Vanaf 2004 is onze 'uilenwerkgroep' uitgegroeid tot een groep van vele vrijwilligers in diverse gemeenten in onze regio. Brabants Landschap geeft sinds 2004 ook ondersteuning aan uilenwerkgroepen middels het beschikbaar stellen van kasten, brochures en/of voorlichting.

Wergroep de Kempen heeft de nestkasten genummerd van 1401-1500 (subregio 14) en is in 2007 gaan doornummeren met 7101 -7200. Vanaf 7137 is nieuw in 2009.

1494	1494	1494	1494
-	7101		
-	7102		
-	7104	7104	(7104)
-	7105	7105 (2x)	-
-	7106	-	
-	7109	7109	-
7112	7112	7112	-
-	7115		
-	7116		
-	7117		
-	7121		
-	7127		
-	7130		
-	7134		
-	7137		
8 (+1*)	46	35 (+3*)	22

*Mislukt broedsel wordt apart vermeldt.

Slachtoffers onder kerkuilen voor of in het broedseizoen 2009

Verkeerslachtoffers:

- Door Bert van de Ven werd in de winter een ongeringde kerkuil dood gevonden langs de weg in Eersel.
- Door Frans Huijbers werd in de winter een ongeringde kerkuil gevonden langs de Eindhovense weg t.h.v. 'Hees' in Steensel (gem. Eersel).

Winter 2008-2009:

- In Bergeijk werd een kerkuil gevonden op 200 meter van de nestplaats, waarschijnlijk slachtoffer van de strenge winter.
- In maart werd de vrouw kerkuil met ringnummer 5.376.003 dood aangetroffen in een nestkast in Lage Mierde. Een waarschijnlijk slachtoffer van de winter. Ze werd als pul geringd op 30 mei 2004 te Lage Mierde.

Aanvullingen en aanbevelingen

Om een gedetailleerder beeld en meer inzicht te verkrijgen van het aantal verkeersslachtoffers en knelpuntlocaties in Brabant vormen gegevens verkregen van 'registratieformulieren faunaslachtoffers' van Rijkswaterstaat wellicht een belangrijke aanvulling. Ook de opvangcentra (vogelasiels) in Brabant kunnen het beeld complementeren over de omvang en aard van slachtoffers onder 'vogels en zoogdieren'.

Op de site van SOVON kunnen door waarnemers ook slachtoffers onder vogels en zoogdieren worden gemeld. Tot en met oktober 2009 werden onder de 'dode dieren' 95 kerkuilen gemeld, daarvan was 79% verkeersslachtoffer ([SOVON 2009](#)).

Brabants Landschap kan wellicht de gegevens van verkeersslachtoffers - in Brabant - onder uilen ook verwerken in het jaarverslag.

Landelijke uilendag 2009, 3 oktober te Meppel

(een andere versie is ook verschenen in ['Nieuwsbrief Uilenbescherming in Brabant nr. 7 – 16 oktober'](#))

Beperkende factoren in reproductie van uilen door Arnold van den Burg

Een ander onderzoek door Arnold van den Burg (Stichting Bargerveen) toont de relatie aan van de mate van stikstofdepositie – in Nederland (en Benelux) zeer hoog t.o.v. een groot deel van Europa – en verminderde conditie van adult sperwers en hun broedsels. Het onderzoek vond plaats op de zandgronden van de Veluwe. Voor de aanmaak van eieren zijn tal van eiwitten uit voedsel nodig die dus niet zelf kunnen worden gemaakt. Indien er sprake is van te weinig eiwitten zal ingeteerd worden op het borstspierweefsel/been. Bijna alle vogels hebben problemen bij onvoldoende eiwitten echter de uilen beschikken over twee andere organen (blindzakken) die het mogelijk maken om uit urine toch nog de nodige eiwitten (18% 'extra') te onttrekken. Een rede waarom de plaatselijke bosuilen blijkbaar geen problemen ondervonden en de populatie gestaag kon doorgroeien. Een nadeel is echter dat uilen altijd zo veel mogelijk eieren leggen. Deze broedstrategie wijkt af van andere vogels, die stoppen met leggen als hun conditie in gevaar komt. Een uil heeft door zijn 'groot broedsel'-strategie een hoge behoefte aan eiwitten. Zijn deze beperkt aanwezig dan loopt de ouderuil zelf gevaar.

Stikstofdepositie heeft uiteraard ook invloed op bossen en heideterreinen met vergrassing als gevolg, waardoor de gevolgen op termijn ook merkbaar zullen zijn door het ontbreken van prooien in het aanwezige habitat van de sperwer en bosuil. Kerkuil en steenuil zouden in dat opzicht weleens buiten schot kunnen blijven als soorten van het halfopen agrarisch landschap (erfvogel).

Rui en sekse bepaling bij de Kerkuil door Johan de Jong

Dit jaar zijn door onze werkgroep twee overleden kerkuilen gegeven aan Gerard van der Kaa (provinciaal coördinator midden Brabant SKWG) voor onderzoek t.b.v. geslachtsbepaling.

Dit onderzoek van Johan de Jong werd op landelijke schaal uitgevoerd en de 'voorlopige' resultaten werden gepresenteerd op de Landelijke Uilendag 3 oktober jl. Man en vrouw kerkuil (sexe) kunnen aan het uiterlijk worden onderscheiden, namelijk op basis van de handpennen. Mannen hebben een minder brede zwarte bandering die ook niet door loopt over de veer. Omdat in ons land beide ondersoorten (Alba en Guttata) voorkomen moesten verschillende onderzoeken plaats vinden om uitsluitel te geven. Van de Tyto Alba Alba - een lichte ondersoort - hebben de mannetjes geen 'parels' of zwarte stippen op de borst en zijn 'lichter', maar dat was reeds bekend .

Om te onderzoeken of de sexe bepaald kan worden aan de hand van uiterlijke kenmerken zijn een flink aantal lichaamsdelen van de uilen opgemeten. Aan de hand van de snavelafmetingen konden geen uitsluitende kenmerken op basis van geslacht worden gegeven. De vrouw is vaak groter maar daarin waren toch overeenkomsten met snavels van mannen. Met betrekking tot de nagels kan alleen gezegd worden dat een verbreding altijd wel 'oudere' vogels duidt. Na opmeting van de bandering blijkt nu dat met name de handpen verschillend is tussen man en het vrouw. De breedte van de band op de handpen is bij de vrouw namelijk niet minder dan 8 mm (gemiddeld 10 mm) en bij de man niet meer dan 7 mm (gemiddeld 5 mm). Na opmeting van de band op de armpen bleek dit verschil veel kleiner te zijn. Een wetenschappelijk artikel van Johan de Jong over dit onderwerp volgt nog.

Kerkuil en wetenschap in België door Ludo Smets

De rui van de kerkuil vindt plaats in enkele jaren na de geboorte. In het tweede kalenderjaar begint de rui bij handpen 6. In het derde kalenderjaar missen ze 'meerdere' pennen en in het vierde jaar worden slechts nog enkele enkele/laatste pennen geruid. Ook na de volledige rui (na het vierde jaar) blijft de veertekening identiek aan het eerste jaar!

Gebleken is dat kerkuilen de rui afhankelijk van hun conditie kunnen uitstellen. Verder kan de rui symmetrisch en asymmetrisch verlopen.

In Vlaanderen vindt een vergelijkbaar onderzoek plaats naar geslachtsbepaling bij kerkuilen maar de resultaten van het onderzoek werden niet gepresenteerd.

Op termijn zal een handleiding van Kerkuilenwerkgroep Vlaanderen verschijnen over zowel de leeftijds- als geslachtsbepaling op basis van het verenkleed en het rui patroon. Deze handleiding is bedoeld voor ringers en controleurs van kerkuilen. Bij pullen is het al mogelijk om op basis van biometrische gegevens de leeftijd te bepalen, de vleugellengte is de maatvoering voor de leeftijdsbepaling tot een leeftijd van hooguit acht weken.

Het gewicht van de pul zegt iets over de conditie. Een vogel in slechte conditie is mager en teert ook in op de borstspier, eiwitten worden onttrokken aan het weefsel en het borstbeen wordt duidelijk voelbaar.

In Vlaanderen worden een 'onbekend' aantal kerkuilen in gevangenschap gehouden, de vogels worden gekweekt. Deze kweekvogels worden bij ons ook op sites als 'Marktplaats' aangeboden. Deze kerkuilen zijn voorzien van een gesloten pootring. Een aantal van hen ontsnapt en wordt soms als verkeersslachtoffer langs de weg gevonden. Sommige van hen worden echter ook bij nestplaatsen als broedvogel aangetroffen. DNA-onderzoek naar deze uilen moet uitwijzen of er sprake is van een 'genetische variatie' en de mogelijke gevolgen ervan voor een natuurlijke populatie.

De handel met vogels roept veel vragen op en de Vlaamse en Nederlandse Vogelbescherming maken zich sterk om illegale praktijken aan te pakken en de handel in te dammen. Voor vragen, opmerkingen of melding van misstanden betreffende deze handel met vogels kan men zich o.a. wenden tot bovengenoemde organisaties of AID.

Veldmuiscpopulaties in Nederland. Is er sprake van cycli en kunnen plagen voorspeld worden? Door Jasja Dekker (VZZ)

In de vorige eeuw deden zich nog regelmatig muizenplagen voor in diverse delen van het land. Landbouworganisaties maakte hier melding van, maar pas in 2004 deed zich in Friesland weer een muizenplaag voor. Vooral op terreinen die braak lagen ontstond een hoge bezetting van veldmuizen. Vroeger gebeurde dit vaker dan nu en e.e.a. zou te maken kunnen hebben met een veranderende wijze van produceren bij boeren (intensivering). De muizenplagen dienden zich in een cyclus van drie of vier jaren aan.

Het broedsucces van kerkuilen loopt min of meer synchroon met de muizenstand en deze cyclus, echter echte veldmuizenplagen komen nog zelden voor.

Toch spreekt men nu nog van goede en slechte jaren duidend om het aanbod aan muizen gerelateerd aan het aantal geslaagde broedsels. Plaatselijk zijn er verschillen; zo komen er bijvoorbeeld op de noordelijke zandgronden relatief meer veldmuizen voor dan in het zuiden.

Onze werkgroep verzameld sinds 2006 braakballen voor onderzoek door de zoogdiervereniging VZZ.

Uit het onderzoek komt naar voren dat het stapelvoedsel in onze regio de Kempen bestaat uit huisspitsmuis, bosmuis, veldmuis en bosspitsmuis.

Het aandeel veldmuis was in 2006 (daljaar) 'slechts' 20%, in 2007 (topjaar) 34% en in 2008 38%. De braakballen van 2009 – wederom een daljaar - moeten nog worden onderzocht en de vraag is hoe de verhoudingen zullen zijn. Behalve veldmuizen vertonen bosmuizen een vergelijkbare cyclus afhankelijk van een goed mastjaar, 'veel boomvruchten meer jongen'.

Sexebepaling a.d.h.v. handpennen kerkuilen: onderzoek en foto's van Johan de Jong.



Braakbalonderzoek VZZ en analyses uit 2006, 2007, 2008.

Het pluizen van braakballen maakt onderdeel uit van het ['verspreidingsonderzoek kleine zoogdieren'](#) (LNV) in drie jaren zijn in totaal 8.272 prooien uit onze regio door medewerkers van het VZZ gedetermineerd. Getracht wordt om per locatie minimaal 60 braakballen te verzamelen, deze hoeveelheid komt ongeveer overeen met 150 prooien. De braakballen zijn verzameld in het broedseizoen of in het najaar tijdens de schoonmaak. De Kerkuil is voor het verspreidingsonderzoek de belangrijkste uilensoort, omdat deze uil alle soorten muizen en spitsmuizen eet. Wanneer een partij braakballen van voldoende grootte wordt verzameld (minimaal 150 prooien), wordt deze geacht alle soorten muizen en spitsmuizen te bevatten die binnen het jachtgebied van dat specifieke kerkuilpaar leven. Wanneer in een dergelijk geval bepaalde muizen en spitsmuizensoort niet aangetroffen wordt, wordt er ook vanuit gegaan dat deze niet binnen het jachtgebied van die kerkuil voorkomt, wat een zogenaamde 'nulwaarde' oplevert.



De braakballen werden geplozen en uitgesplitst per soort, jaar en locatie. Deze prooien zijn vervolgens geanalyseerd naar aantallen, biotoop, biomassa en familie (*zie: wijze van analyseren van pluisresultaten*). Deze wijze van analyseren werd al toegepast door Johan Lefebvre van Kerkuilenwerkgroep Vlaanderen en had betrekking op één broedpaar in Herent ([Nieuwsbrief Kerkuilenwerkgroep Vlaanderen, 2006](#)).

Veldmuizen waren in onze regio in 2006 met 20% 'slecht' vertegenwoordigd, in 2008 groeide dat aantal naar 38%. Spitsmuizen lieten van 34% in 2006 tot 20% in 2008 een omgekeerde trend zien. Ze vormen meestal een belangrijke voedselbron in de winterperiode en het vroege voorjaar als de aantallen veldmuizen nog laag zijn. Bosmuizen vormden in deze jaren een stabiele factor met ongeveer 25%, ook in termen van biomassa is de soort een belangrijke prooi. Deze muizensoort volgt een cyclus van notenjaren. De verschillen in dal- en topjaren kwamen vooral tot uitdrukking in de verhouding 'optimale' versus 'kleine prooien'. In het daljaar 2006 werden er weinig woelmuizen en relatief veel kleine prooien gevangen. Interessant wordt in dat opzicht de pluisresultaten van 2009, het jaar waarin de kerkuil zeer weinig broedsels heeft of niet tot broeden overgaat. Van achttien locaties – broedsels en territoria - zijn braakballen verzameld en de partij is verstuurd op 16 oktober. Is het aandeel 'optimale prooien' en woelmuizen laag? De resultaten van de pluisactiviteiten uit 2009 zullen in ieder geval ook verwerkt worden in de 'Zoogdieratlas 2009'.

Aanvullingen en aanbevelingen

In de provincie en landelijk worden door diverse uilenwerkgroepen braakballen aan de zoogdiervereniging VZZ geleverd. Een eerder geplaatste oproep van de zoogdiervereniging VZZ werd door Jochem Sloothaak van Brabants Landschap op 14 juli 2007 onder uilenbeschermers verspreid. De gegevens van prooien gevonden in kerkuilbraakballen kunnen informatie geven over de – plaatselijke - muizenstand in Brabant. Indien van jaar op jaar braakballen van diverse locaties uit dezelfde kilometerhokken in Brabant worden verzameld.

Brabants Landschap kan wellicht ook hier een coördinerende functie vervullen en de gegevens verwerken in het jaarverslag.

Wijze van analyseren van pluisresultaten:

Stapelvoedsel voor de kerkuilen

±20% per soort:

In onze regio 'de Kempen' zijn dat: huisspitsmuis, bosspitsmuis, bosmuis en veldmuis (gezamenlijk ±85%).

Familie

Spitsmuizen: huisspitsmuis, bosspitsmuis (twee soorten), dwergspitsmuis, e.a.

Woelmuizen: rosse woelmuis, woelrat, ondergrondse woelmuis, veldmuis, aardmuis, e.a.

Ware muizen: dwergmuis, bosmuis, bruine en zwarte rat, huismuis.

Overig: amfibieën (kikkers), vogels (o.a. spreeuw, boerenwaluw, roodborst), kevers.

Biomassa

Kleine prooien (≤15 gram): huisspitsmuis, dwergspitsmuis, bosspitsmuis en dwergmuis.

Optimale prooien (15 gram – 40 gram): rosse woelmuis, aardmuis, bosmuis, huismuis, veldmuis, ondergrondse woelmuis en vogels.

Grootte prooien (≥40 gram): (bruine en woel-) rat

Aantallen:

Zeldzame prooien (2-5%): ondergrondse woelmuis, dwergspitsmuis, dwergmuis, huismuis, rat, kikkers en vogels

Courante prooien (7-10%): aardmuis en rosse woelmuis

Stapelvoedsel (±85%): huisspitsmuis, bosmuis, bosspitsmuis, veldmuis

Biotoop

Open veld: bosspitsmuis en veldmuis

Ruigte: dwergspitsmuis, ondergrondse woelmuis, aardmuis, dwergmuis, bosmuis

Bewoning: huisspitsmuis, (bruine) rat, vogels

Bos-ruigte: rosse woelmuis

Analyse prooigegevens van 2006 tot en met 2008, in totaal 8272 prooien.

Jaargegevens prooien/muizen:

	Aantal prooien	Locaties/kasten	Hoogste aandeel
2006	1998 prooien	22 locaties	Spitsmuizen 44%
2007	4102 prooien	21 locaties	Woelmuizen 40%
2008	2173 prooien	16 locaties	Woelmuizen 44%

Stapelvoedselprooien:

	Huisspitsmuis		Bosmuis		Veldmuis		Bosspitsmuis		subtotaal	
2006	572	34%	447	26%	375	22%	278	16%	1672	83%
2007	1054	29%	864	24%	1236	34%	401	11%	3555	86%
2008	386	20%	527	27%	723	38%	250	11%	1886	86%

Familie

	Woelmuizen		Ware Muizen		Spitsmuizen		Totaal
2006	610	30%	489	24%	887	44%	1986
2007	1638	40%	929	22%	1523	37%	4090
2008	952	44%	557	25%	653	30%	2162

Biomassa

	Grootte prooien		Optimale prooien		Kleine prooien		totaal
2006	4	0%	1083	54%	911	45%	1998
2007	2	0%	2524	61%	1576	38%	4102
2008	11	0%	1497	68%	664	30%	2172

Aantallen

	Zeldzame		Courante		Stapelvoedsel		totaal
2006	128	6%	198	9%	1672	83%	1998
2007	226	5%	321	7%	3555	86%	4102
2008	115	5%	172	7%	1886	86%	2173

Biotoop

	Open veld		Ruigte		Bewoning		Bos-ruigte	
2006	653	32%	642	32%	602	30%	93	4%
2007	1637	39%	1264	30%	1078	26%	115	2%
2008	973	44%	703	32%	415	19%	81	3%

'OPMERKELIJKE KASTCONTROLES EN NIEUWS'

< ZOLDERTELLINGEN, GROOTOREN IN DE KEMPEN >

In 2008 werden door medewerkers van [Zoogdiervereniging VZZ](#) al veel kerkzolders in Brabant geïnventariseerd op de aanwezigheid van vleermuizen.

Op 4 en 5 september werd het cursusweekend 'zoldertellingen' van Zoogdiervereniging VZZ door René Janssen en Nanningh Jan Honing gegeven aan geïnteresseerden in het IVN-gebouw 'den Aard' in Veldhoven. Onderdeel van de cursus was een theoretische avond met aansluitend excursies op zolders om diverse soorten vleermuizen te leren herkennen.

Op kerkzolders komen behalve kerkuilen o.a. ook vleermuizen voor, waaronder: de grijze en gewone grootoorvleermuis en de ingekorven vleermuis.

Kerkzolders in o.a. Eersel, Hoogeloon, Bladel, Hooge Mierde en Achel werden bezocht, om de vleermuizen te kunnen observeren. Op telformulieren werden behalve de soorten vleermuizen ook alle relevante informatie betreffende de zolder beschreven. De tellingen van zolders vinden plaats in de periode 15 juli -15 augustus voor de 'ingekorven vleermuis' en in de periode 15 augustus -15 oktober voor 'grootoorvleermuizen'.

De nestkastcontroles van kerkuilen vinden vooral plaats in juni en om beide kwetsbare (Rode Lijst) soorten niet te verstoren is een 'kort' bezoek aan de kerkzolders belangrijk. En om vleermuizen niet op te laten vliegen worden 'hoofdlampjes' gebruikt en dient het licht op zolders uit te blijven. Een verzoek aan 'ons' uilenbeschermers is om alleen hoofdlampjes te gebruiken bij nestkastcontroles. Door Rien Kelders werd op 10 juni deze foto van 'gewone grootoorvleermuizen' in de Oude toren in Hoogeloon gemaakt.



< MARTERS? EEN KRAAG OM DE KAST! >

In Wintelre, Lage Mierde en Bergeijk werden tijdens kastcontroles van kerkuilen poep aangetroffen van 'marterachtige'. Van enkele locaties werd deze poep verzameld en naar de zoogdiervereniging VZZ verstuurd om uitsluitsel te kunnen geven over de soort. Voornamelijk de steenmarter komt voor bij de bebouwing en is de laatste jaren bezig met een 'comeback'. In een kast in het dorp Wintelre werden behalve poep ook een gepreedeerd konijn gevonden. Aan de beheerder is voorgesteld om rond de pijp van de kast een kraag te maken. Deze kraag of 'mantel' voorkomt dat [marters](#) de kast kunnen bezoeken. In de kerk van Bergeijk broedden al jaren gierzwaluwen, echter bijna al deze broedsels werden dit jaar door een 'predator' verstoord.

< 'VOGELS EN DE WET', RAADPLEEG DE WEBSITE VAN VOGELBESCHERMING NEDERLAND>

Net als de mens, worden ook vogels en natuur beschermd door wetten en regels. Daar hoeven we gelukkig niet dagelijks bij stil te staan, maar soms is er behoefte om precies te weten hoe iets geregeld is. Deze website is opgezet om u antwoord te geven op de meest voorkomende vragen over wat er nu wél en niet is toegestaan in relatie tot wilde vogels.

Als u méér zoekt dan een kort antwoord, biedt de vraagbaak u de mogelijkheid om dieper in het onderwerp te duiken via de veelvoorkomende vragen ondergebracht in zes thema's. Naast [informatie](#) over juridische begrippen en allerlei wetten en regels, vindt u informatie over hoe ú actie kunt ondernemen tegen overtredingen van deze regels.



< STEENUILKE, PROOST! >

STONE bestond in september van dit jaar 12½ jaar en dat werd gevierd door de bezoekers van de [landelijke uilendag](#) te trakteren op een speciaal biertje 'Steenuilke'. Onze zuiderburen hebben een traditie van streekeigen bieren brouwen, brouwerij De Rijck in Herzele in België brouwt dit bier met steun van de Europese Unie. Het bier en alles wat er rondhangt, brengt de bescherming van de bedreigde steenuil onder de aandacht. Het is de eerste keer dat het Belgisch 'Regionaal Landschap' een streekproduct inzet als middel om de streek 'landschappelijk, toeristisch en cultureel' op te waarderen.

< HOE EN WAT DIGITALE NESTKAARTEN? BINNENKORT IS ER DE CURSUS >

In december 2009 zal SOVON voor geïnteresseerden drie instructiebijeenkomsten geven over het 'nestkaartenproject'. De instructiebijeenkomsten zien er als volgt uit: algemene inleiding over het nestkaartenproject, instructie invoerprogramma hele groep (invoer en analyse) , instructie invoerprogramma in tweetallen (indien mogelijk eigen laptop voor invoer van eigen gegevens meenemen). De '[digitale nestkaart](#)' is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) van het CBS, rijk, provincies en RIVM. Kerkuilen zijn vertegenwoordigers van het halfopen agrarisch cultuurlandschap en als muizeneter bij uitstek een belangrijke indicatieve soort. Doel van het 'nestkaartenproject' is om informatie in te winnen over het hele broedproces van individuele nesten, om veranderingen in verspreiding en aantallen van een soort te kunnen verklaren. Een belangrijke maat voor het broedsucces is het percentage nesten wat succesvol uitkomt. Voor berekening van het nestsucces zijn minimaal twee bezoeken per broedsel nodig. De 'Mayfield-methode' houdt daarbij rekening met de broedfase waarin gecontroleerd wordt en is afhankelijk van het aantal gecontroleerde nestdagen. Vanaf 2007 neemt vogelwerkgroep De Kempen – voor wat betreft kerkuilbroedsels in ons werkgebied – deel aan het 'nestkaartenproject' van SOVON. Deelnemers aan het nestkaartenproject ontvangen een registratiebewijs om nesten te 'mogen' bezoeken. Over de wijze van invoeren en analyseren van 'je eigen of onze' broedresultaten wordt een cursus gegeven.

< 'PROJECT NESTKAST', EEN LANDELIJKE STUDIE NAAR NESTKASTBROEDERS >

In 2009 is gestart met het verzamelen en analyseren van broedresultaten van hollenbroeders in nestkasten. De oprichtingsdag van Nestkast ([NEtwerk aan Studies aan nestKASTbroeders](#)) vond plaats op 21 maart in Heteren onder grote belangstelling van nestkastcontroleurs en onderzoekers. Op die dag werd de doelstelling van het project uitvoerig besproken en was er tijd om ervaringen uit te wisselen. Aan het project nemen ook professionals deel van SOVON en NIOO-KNAW. Dit najaar zijn door veel aangesloten vogelwerkgroepen de broedresultaten op 'verzamelformulieren' en/of op 'nestkaarten' van SOVON ingestuurd. Behalve gegevens over de aanwezigheid van uilen kunnen ook kauw, holenduif, spreeuw e.a. worden vermeld. Uiteindelijk zullen de resultaten gepresenteerd worden in een 'verslag'. Was het een 'vroeg of laat broedseizoen' voor koolmezen? Hoe was het broedsucces van kerkuilen en waren er regionale verschillen? In welke kasten broeden kuifmezen het liefst of hoe zijn grote gele kwikstaarten de winter doorgekomen?

De organisatie van 'Nestkast' zal fungeren als vraagbaak en een bron van informatie over hollenbroeders voor controleurs en onderzoekers.



Interpretatie broedresultaten kerkuil 2009

De winter van 2008-2009 was 'koud en droog' met 52 vorstdagen en begin januari viel er in onze regio ook nog een pak sneeuw bij (KNMI, 2009). Strenge winters vormen voor muizen problemen doordat ze kunnen sterven als gevolg van langdurige vorst diep in de grond. In de herfst van 2008 ontbraken er ook veel zaden van eik en beuk, een belangrijke voedselbron voor diverse muizensoorten. De muizenstand werd laag en veel kerkuilen konden toen al moeilijk aan prooien komen. Door het ontbreken van muizen zijn veel kerkuilen dus niet in de conditie gekomen om in het voorjaar te gaan broeden. Voor de aanmaak van eieren zijn immers veel eiwitten nodig o.a. afkomstig van prooien. Zijn er weinig muizen dan zullen ook weinig kerkuilen tot broeden overgaan, zijn er veel muizen dan zullen er ook grote broedsels en/of tweede broedsels zijn. De muizenstand was tot in de nazomer van 2009 laag gebleven. De partij braakballen van dit jaar is al verzonden naar zoogdiervereniging VZZ te Arnhem, de pluisresultaten van achttien locaties moeten nog worden determineert. Dit braakbalonderzoek kan informatie verstrekken over de voedselsituatie in onze regio. Welke prooi-soorten - die onderdeel van het stapelvoedsel vormen - kwamen er in lage of hoge aantallen voor?

Slechts negen paren kerkuilen in onze regio gingen dit jaar tot broeden over, daarvan mislukte er één in de eifase. Met een bezetting van acht procent en maar dertien uitgevlogen jongen is het een ronduit slecht jaar geworden voor kerkuilen. In nog vierentwintig nestkasten waren wel uilen aanwezig maar gingen niet tot broeden over. Omdat de sterfte onder kerkuilen in het eerste levensjaar meestal groot is, zullen waarschijnlijk weinig of geen jongen het volgend jaar tot broedvogel maken. Een aantal paren werden dit jaar zelfs niet meer waargenomen in de nabijheid van de nestkast, terwijl deze andere jaren min of meer onafgebroken bezet waren. De vraag rijst of deze territoria al dan niet zijn 'verlaten', of dat er sprake is van wintersterfte.

De kerkuil was in de jaren zeventig met 300 paren een zeer zeldzame broedvogel geworden doordat de populatie – door tal van factoren - was gedecimeerd. In grote delen van ons land was de kerkuil als broedvogel verdwenen en pas sinds 1988 tekende zich weer enig herstel af. De laatste twee decennia heeft de populatie een significante stijging doorgemaakt mede dankzij beschermingswerk van Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland en haar vele vrijwilligers. Het soortbeschermingsplan Kerkuil (LNV, 1996) gaat uit van een beoogde minimale populatie kerkuilen van 2000 broedparen in muizenrijke jaren. In 2008 kwamen ongeveer 3000 broedparen in Nederland voor!

Voor kerkuilen in onze regio is door o.a. het plaatsen van nestkasten voldoende nestgelegenheid gecreëerd. Waarschijnlijk zal de populatie weer bij voldoende prooiaanbod en zachte winters zich in de komende jaren kunnen herstellen. De verstedelijking van het buitengebied, de intensivering van de landbouw en het hoge aantal verkeersslachtoffers blijven een bedreiging vormen.

Onkostenvergoeding Brabants Landschap 2009

Door Brabants Landschap werden dit jaar voor het eerst onkostenvergoedingen aan groepen gegeven, o.a. afhankelijk van het kastenbestand, het aantal vrijwilligers en de omvang van het werkgebied. Onze 'kerkuilenwerkgroep' van VWG De Kempen heeft voor beschermingswerk een bedrag gekregen van negentig euro. Zonder de enthousiaste en belangeloze inzet van vrijwilligers is het onmogelijk om vogels te beschermen. Door ook hun kennis en passie voor natuur en (kerk)uilen in het bijzonder te delen met anderen maakt dit vrijwilligerswerk feitelijk *'onbetaalbaar'*.

Met dit bedrag worden de volgende uitgaven geheel of gedeeltelijk bekostigd:

- Beukensnippers te gebruiken als 'nestmateriaal' in nieuwe kasten
- Een hoofdlampje voor kastcontroles op kerkzolders
- Vergoeding voor ringwerk en voor de aanschaf van ringen
- Cassetterecorders zijn door basisschool 'De Berckacker' te Veldhoven gratis beschikbaar gesteld t.b.v. inventarisaties

Afzenders: Mark Sloendregt, Sjors de Kort en Kees van Limpt
30-11-2009, namens VWG De Kempen

Met medewerking van: Marijn van den Berk / Rinus van den Boomen / Jan Das / Bert van Herk / Ad van den Hout / Frans Huijbers / Janus Hoppenbrouwers / Rien Kelders / Sjors de Kort / Kees van Limpt / Willem Louwers / Bert van Moll / Cees van Rooy / Geert Sanders / Mark Sloendregt / Jaap van der Spek / Dirk Timmermans / Bert van de Ven / Wil de Veer / Wim van de Voort / Jan Wouters / Piet Wuyts en alle 'gastgevers'.

Met dank aan:

Brabants Landschap – Jochem Sloothaak (provinciaal coördinator soortbescherming)

Brabants Landschap – Karel Voets (gebiedsmedewerker midden-Brabant)

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland – Gerard van der Kaa (regiocoördinator midden-Brabant / Beheer database Kerkuilgegevens)

VWG De Kempen – Jan Wouters (ringer)

Zoogdierverseniging VZZ – Dick Bekker (projectleider kleine zoogdieren)

Bronvermelding

D. Bekker, 2009 *registratieformulieren 'braakbalmonitoring'*, Zoogdierverseniging VZZ, maart 2009

R. Janssen & V. Dijkstra *'cursus zoldertellingen'* Zoogdierverseniging VZZ, september 2009

J. de Jong, 2009 *foto's 'Sexebepaling kerkuilen'* Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland, oktober 2009

J. Lefebvre, 2006 *'Herent anders bekeken'* Nieuwsbrief Kerkuilwerkgroep Vlaanderen, 2006

Nienhuis, J., Willems, F. & Majoor, F. 2009. *Digitale nestkaart. Versie 3.3, augustus 2009.* SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen

J. Sloothaak, 2009 *artikel 'Slechte muizenstand 2009'* Brabants Landschap, augustus 2009

W. de Veer, 2009 *email: 'Eindtotaal', steenuil* VWG De Kempen, oktober 2009

P. Wouters, 2009 *website vogelwerkgroep de Kempen, 'broedvogels – bosuil'* VWG De Kempen, mei 2009